

Він звав її Сандрою

Заборонене кохання на тлі Другої світової війни...

Полтавщина, 1943 рік. Олександра кохала палко. Все ладна була віддати за теплий погляд Мишка, але він обрав іншу. Хоча навіть його весілля й народження діточок не загасило почуттів дівочих. На селі за її спиною перешіптуються — більше тридцяти років живе, а чоловіка досі не знайшла, дітей у школі вчить, а сама жіночого розуму не має! Була б розумна, давно на залицяння Тимка, місцевого старости, відповіла б і горя не знала б. Особливо зараз, коли в селі на постій німці зупинились.

Вибору в Олександрі немає, змушена німецького полковника Еріка фон Маєра в дім пустити. Страшно їй, бо що може проти нього? Та ворог виявляється людиною. І в серці Олександрі розквітає почуття. Заборонене, осуджуване, прокляте, але таке солодке...

ДАРИНА ГНАТКО

Він звав
її Сандрою

Золота письменниця
України

КСД

ДАРИНА ГНАТКО

*Він звав
її Сандрою*

РОМАН

ХАРКІВ
2022 КСД

КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2022

ISBN 978-617-12-9812-5 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Дизайнер обкладинки Іван Дубровський

Гнатко Д.

Г56 Він звав її Сандрою : роман / Дарина Гнатко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 336 с.

ISBN 978-617-12-9780-7

Полтавщина, 1943 рік. Олександра кохала палко. Все ладна була віддати за теплий погляд Мишка, але він обрав іншу. Хоча навіть його весілля й народження діточок не загасило почуттів дівочих. На селі за її спиною перешіптуються — більше тридцяти років живе, а чоловіка досі не знайшла, дітей у школі вчить, а сама жіночого розуму не має! Була б розумна, давно на залицяння Тимка, місцевого старости, відповіла б і горя не знала б. Особливо зараз, коли в селі на постій німці зупинились. Вибору в Олександрі немає, змушена німецького полковника Еріка фон Маєра в дім пустити. Страшно їй, бо що може проти нього? Та ворог виявляється людиною. І в серці Олександрі розквітає почуття. Заборонене, осуджуване, прокляте, але таке солодке...

УДК 821.161.2

© Іргізова Ю. Г., 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2022

1

Сніг того року випав рано. Не встиг був жовтень осипати на землю багряно-жовтого багаття листя, що віджило своє, як з неба вже труснуло першим білим, мов тим лебединим пухом, снігом. Він неквапливо ховав під білосніжну ковдру чорні та непривітні, неохайно-брудні в цю пору поля, що тягнулися за селом нескінченними смугами, і дерева, що тепер сиротливо застигли на порозі зими, кістляві та геть безпомічні на вигляд без свого листяного вбрання.

Але все то було потім. А в ту днину село було окуповане впертим ворогом-дощем, котрий не втомлювався проливатися на землю вже другу добу поспіль, деінде зриваючись на мокрий сніг. Холодно, промозко та непривітно. В таку днину хочеться поскорше до печі, притулитися міцніше промерзлою від вологості спиною до її теплої стіни й завмерти так, заплющивши втомлені очі, що забули спокій, і не думати ні про що, не розривати серце думками про те, що ось-ось прийде зима, а в коморі залишилася одна ледь жива від голоду курка, в лантусі менш як половина зерна пшениці та в глечичку ще трохи старого сала. Одна надія на картоплю, але ж хто знає, чи затримається вона в них... А про те, чим було топити пічку, і взагалі думати не бажалося. Знову треба йти з санками за плавні, до лісосмуги, й тупою сокирою вирубувати чималі обаполки.

Поморщившись, Олександра зітхнула. Штовхнула високі двері й тихо ввійшла до класу. Вчителювала вона в школі за дозволом німців і змушена була навіть німецьку мову вчити. Дітей мала навчати німецької ідеології, втовкмачувати їм ненависть до рідного, чого раніш навчала. Радянська вчителька на окупованій ворогом землі перетворилася на вчительку німецьку й тихо ненавиділа себе за це. Діти ще не прийшли, тому могла вона спокійно посидіти за столом біля вікна, увірвавши хоч яку крихту тиші та спокою, котрих їй так не вистачало. А так хотілося. Хотілося просто посидіти серед тиші й подумати. Подумати про те, що довгі роки гналося з її думок — гналося навмисне, але все ж поверталось. Поверталось тими задушливими темними ночами, коли навіть утома не могла змусити її поснути, а минуле поставало знову, вдень гнане працею, учнями, бубонінням завжди невдоволеної тітки... Воно поверталось — її

минуле, примушуючи безпомічно, гірко плакатися від болю, й плакатися тихо, затискаючи зубами стару, посірілу, запану подушку, аби тільки тітка не зачула.

Присівши на старий хиткий стілець, Олександра, не скидаючи пальтечка, тому що в приміщенні школи було пронизливо холодно, неуважним поглядом ковзнула у вікно, за запиленим і тьмяним склом якого виднілася темна й неприваблива убогість осені, котрої так не любила Олександра... коли навколо все таке сумне та сіро-чорне: від непривітного неба до крайців намоклої дощем землі.

Скільки минулося часу з того колишнього, ще щасливого життя... життя, коли вся родина була разом, коли вона — випещена та вигріта батьківською любов'ю — ще вірила в те, що колись у майбутньому своєму, що вимальовувалося перед нею неодмінно у яскраво-червоних кольорах, буде щасливою. Щасливою й коханою. Й навіть відала об тім, хто зробить її такою. Мишко Данилець, сусідів син, віком старший від неї на п'ять років, — високий і чорнявий, ставний парубок з пронизливими чорними очима. Спочатку, від самого дитинства, він був просто сусідою Мишком, веселим та гомінким хлопцем, котрих багатько на селі. Та все перемилося тоді, коли Олександрі минулося сімнадцять літ. Вона тільки-но закінчила школу, мала їхати з осені до міста, в педучилище, до батькової двоюрідної сестри, котра там працювала завучем. А надворі стояло літо. Тепле й навіть спекотне літо, останнє в її юнацтві, останнє перед новим, дорослим життям.

Олександра саме поверталася з поля, де вони з тіткою ворушили сіно. Тітка зустріла котрусь із сусідок, загомнілася з тою біля току, а Олександра пішла до невеликого ставочка, що викопали за селом. Замріявшись, вона повільно простувала бережком, уявляючи собі те життя, котре чекає на неї в місті. Й здригнулася, коли зовсім поряд захлюпотілася вода. Зойкнула та підвела очі...

Перед нею стояв Мишко.

Але вже не той Мишко, котрого звиклася вона бачити чи не кожної днини через тин. Ні, зараз то був уже наче інший Мишко... знайомий з самого її дитинства й одночасно зовсім, ну зовсім незнайомий, роздягнений лиш до штанів і без сорочки, з широкою засмаглою грудниною, по якій збігалися веселі струменці води з його намоченого темного волосся. Таким Саша його ще не бачила й тільки здригнулася, відчувши, як пронизливо та солодко одночасно защемілося в неї серце.

Забилося у грудях новим, ще незнайомим почуттям... дивним і загадковим.

— Здоров була, сусідко!

Виискнувши веселою усмішкою на засмаглому лиці, Мишко швидкою рукою смикнув її за товсту темноволосу косу й гайнув геть, чи то й справді не помітивши, а чи тільки вдавши, ніби не помітив її дивного погляду та спантеличеного мовчання, а це зовсім не було притаманним доньці Мазура.

Ось із того дня Олександра й захворілася своїм сусідою, закохалася в нього з потужною силою молодого гарячого серця. Кожна зустріч з ним, нехай коротка й нетривала, кожен погляд його та слово кожне були благословенно оспівані її закоханим серцем, омріяні короткими літніми ночами.

А потім була справжня мука її навчання в місті, і як чекала вона тих днів, тих рідкісних днів, коли могла поїхати додому й нарешті побачити ті темні очі, спробувати відшукати в них те, що могло б означати відповідь на її палке й мовчазне дівоче кохання. Вона була такою ж певною у тім, що він неодмінно покохає її... бо інакше просто бути не могло, адже сама вона так сильно кохала його. А її почуття не могло полишитися без взаємності, й думки про протилежне вона навіть не допускала до свого серця. Мишко ж завжди такий радий її зустріти, він жартує й дражнить її весело — заграє. Та й мама казали, що вона зросла на справжню красуню... Й тому справжнім жахом став для неї приїзд додому одного осіннього дня, коли було так холодно на вулиці. Й перед днем тим бачила вона сон, у якому побралася з Мишком.

— Ой, доню, як ти вчасно приїхала, — сплеснула руками мама, що була розчервоніла лицем, вкрай заклопотана й одночасно радісна. — Допоможеш мені коровай замісити, а то ж я не встигаю... хоч ріжте мене на шматочки, а не встигаю.

Олександра здивовано забликала.

— А що трапилося, мамо? Що за гвалт такий? Невже хтось намислив одружитися?

Мама майнула рукою.

— Намислив. Наш Мишко відзначився, все ж потайки водився з Оксаною Татаренчихою, а це налігся на батька — давай весілля мерщій, кохаємося ми. Та баби по селу гомонять, що не інакше як

чревата вже Оксана, бо чому б оцей поспіх та оця морока? А весілля ж то завтра... й куди вони, оглашенні, поспішають...

Олександра похитнулася, відчуваючи, як завмирає в неї в груднині серце, як наче мертвіє воно, сповільнюючи свій біг розмірений, мов підстрелена злодійською рушницею тварина, що зненацька падається на стрункі ноги. Перед очима майнуло мужнє і вродливе лице Мишка... Мишка, котрий ось уже завтра одружується з сірою, зовсім нічим не примітною й не особливо вродливою Оксаною, донькою удовиці Татаренчихи — досить дивакуватої, вижилої з розуму рудої жінки, хата котрої стояла ледь не край села. Й ось ця тиха, непривітна, вовчувата та дивакувата Оксана відбере в неї Мишка, відбере чоловіка, котрого вона так любила.

Мама нахмурилися.

— Стривай, Сашуню, а що з тобою? Ти чого так зблідла?

Олександра затрусилася всім тілом.

— Нічого! — з надриванням відповілася, майже вигукнула вона й гайнула геть із хати. Побігла, не розбираючи дороги, не вбачаючи тої від сліз, що наче рясною зливою заповнили її враз згаслі очі. Мама наздогнали її біля хлівинця, обернули до себе лицем міцними мозолистими руками й спробували зазирнути в невидючі, заплакані очі.

— Сашуню, рідненька! Що ж ти...

— Облиште мене, мамо... — слабко пручалася Олександра, вириваючись з материнських рук та бажаючи тільки одного — заповзти в якусь нірку чи шпаринку й завмерти там, наплакатися досхочу, наволатися звіром зраненим і настраждатися й аби тільки ніхто її не бачив. — Мені зараз і жити не хочеться...

— З чого це, донечко? Господи, та невже... — вражено раптом видихнули мама, й руки її, що тримали Олександру, враз ослабли. — Сашуню, донечко моя люба, невже ж ти закохалася в цього Мишка? Олександра звела на маму болісний, зранений погляд очей своїх заплаканих і відповіла ледь чутно:

— Закохалася.

А наступного дня Мишко побрався з Оксаною. Та Олександра того вже не побачила: вона повернулася до міста, аби проплакати увесь той день, втикнувшись палаючим лицем у м'яку тітчину подушку.

Життя тривало. Воно несло її, несло від болю того холодного осіннього дня все далі й далі. Того дня, коли дізналася вона так несподівано для себе про одруження Мишка з рудою Оксаною. Вона жила, вчилася та поводилася мов звичайна жива людина... але всередині відчувала себе за мертву, й серце її пронизливо боліло кожного разу, коли приїздила вона до рідного села й бачила його — гарного такого, ставного й веселого, але ж чужого, належного іншій, а не їй.

Влітку Оксана обродилася гарненьким рудоволосим синочком, і Мишко, ледь не роздуваючись від гордощів, викроковував по селу з сином на руках, краючи серце Саші на дрібне й болісне шмаття. На час, коли вона закінчила навчання та на прохання слізної мами повернулася вчителювати до рідного села, Оксана була важкою вже четвертим дитинчам. А як не бажала Саша вчителювати в Опришках, воліла б на край самий світу поїхати, але кинути вже важко хвору на той час маму не могла. Так і полишилася в Опришках... через тин від щасливого Мишка з родиною.

Пронизливо раптом заскрипіли двері, й Саша, несподівано виринувши з думок, дещо острашливо озирнулася.

Й похолонула.

Біля дверей, погойдуючись на довгих ногах, стояв Тимко Мусієнко — відгодований і випещений син сільського голови, а нині влєсливий і догодливий поліцай, в міцних руках котрого тремтілося від страху все село. Й Тимко цей давно, років, може, з десять, закоханий був у неї, Олександрю.

— Здоровенька була, Сашуню, — пророкотів густим басом Тимко, й Олександра вся наїжачилася, закам'яніла й мов приросла була до дерев'яного стільчика, на якому сиділа, з лихоманливою швидкістю розмірковуючи об тім, що зараз у школі немає нікого, крім неї та глухуватого й підсліпуватого діда Власа, котрий намагався виконувати обов'язки вчителя, але більшість часу спокійно дрімав десь у куточку. А Тимко... Тимко не дарма завітав сюди, ой не дарма. Он же очиська як горять, мов у kota шолудивого, — ці ненависні їй золотаво-зелені очі, що з нахабною відвертістю мандрували зараз її застиглим, перестрашеним лицем. — Одна ти? А де ж це твої горобенята? Олександра прокашлялася.

— Зараз прийдуть.

— Ну-ну, — протягнув Тимко й господарем пройшовся приміщенням класу, вдаючи, що геть не помічає напруженого й досить перестрашеного погляду Олександри. Гарний він був, цей Мусієнко, й не відняти цього, — високий, ставний, міцний, але не товстун, володар каштанового густого й трішки кучерявого волосся та золотаво-зелених пронизливих очей, з вродливим мужнім лицем, але в Олександри він зовсім не викликав уподобання, а навпаки — її відвертало від нього всім єством, щось неприємне та лячне вбачалося й відчувалося нею в цім чоловікові. Й річ була зовсім не в тім, що він служив поліцаєм у німців, а вона так і не позбулася свого хворобливого почуття до Мишка. Ні, тут було щось інше, щось таке, чому вона й сама не відала пояснення й що до зубовного скреготіння дратувало тітку Варку, котра хоча б і сьогодні прийняла Тимка хоч за чоловіка Саші, а хоч і за коханця — то байдуже. Головним для неї було те, що поряд з Тимком їм не загрожувала б голодна смерть зимою, що наступала.

— Дурна ти, Шурко, — сичала тітка роздратованою кішкою, вливаючи до борщу останню згірклу олію сьогодні вранці. — Й мати в тебе була такою. Чай не дівка вже, за тридцять звернуло, а мов монашка живеш. Ну чим тобі Тимко поганий, га? Чи він пикою такий паскудний, як Улас Болотний? Чи кривий або дуркуватий? Гарний хлопець...

— Не кохаю я його! — спробувала було заперечити Саша, але тітка й слухати її не забажала, плюнула собі під ноги й закричала так, що й кіт з хати дременув:

— А кому воно потрібне, кохання те твоє? Гадаєш, що Мишку чи ще кому? Та він свою рябу Оксану ні на кого не проміняє, тільки й думає що про неї та дітей. А що ти отримала за ці роки свого вірного кохання? Ні чоловіка, ні дитини... живеш мов бур'янина. Та живи, мені з того що? А ось із голоду здихати через тебе я не згодна. Саша промовчала у відповідь й тихо вислизнула з хати в сіни, бо ж сперечатися з тіткою було геть марною справою, її все одно перекричати неможливо.

— Ну-ну, — знову повторив Тимко й раптом зупинився біля столу Олександри, нахилився так низько, що її очі опинилися навпроти його котячих, хижацьких очей, і повільно запитав: — Скільки у вас кімнат у хаті?

Здивована Саша повільно відповіла:

— Шість. А що?

Тимко похмуро насупився.

— Зупиняться за два дні в Опришках пани німці, ціла дивізія, а командування наказано розташувати зручно в найкращих і найбільших хатах. У нас хоч і велика досить хата, та ти ж знаєш, що маємо бісову прірву люду, мати понатягала родичів. А ви з тіткою лиш удвох... — Він замовк, вдивляючись в очі Саші з напруженою наполегливістю. — Я маю оселити у вашій хаті двох чи трьох офіцерів. Та була б моя воля, я б цього робити не став, але сама розумієш. Вони як побачать вашу хату, то й без мене в ній оселяться.

Олександра пригнічено мовчала. Тільки німців їм зараз і не вистачало, й так ледь виживають, тітка геть збожеволіє: це ж скільки людей годувати!

Вона звела очі на Тимка.

— А... а чим же ми будемо їх годувати?

Мусієнко нахмурився.

— Про це можеш не хвилюватися. Навезуть вони з собою харчів, це ж тобі не солдатики прості, а офіцери, ті з голоду ніколи не помруть. — Тимофій помовчав, роздивляючись Сашу потемнілими очима, а потім тихо та зле промовив: — То тебе тільки це хвилює? Чим годувати німців? А об тім, що ви з тіткою опинитеся в одній хаті з мужиками, ти не подумала, га, Сашуню?

Олександра ледь не зойкнула. Вона й справді об тім якось і не подумала була, не подумала, як же тепер їм з тіткою жити у власній хаті, поділяючи ту з ворогами, які до того ж були ще й чоловіками. Тимофій зіщулився.

— Не маєш чого сказати? А ось я за тебе все розміркував. До мене переберешся... кімната в мене велика, якось уже помирилося, а тітка твоя нехай з офіцерами вживається. Вона баба вже пристаркувата, ніхто до неї залицятися не почне, під спідницю не полізе.

Олександра зіскочила на ноги.

— Ні!

Тимко нахмурився.

— Що ні?

— Я не піду до тебе жити!

— Під німця краще ляжеш?

Злі, образливі слова болісно шмагонули серце Олександри, і, вражена, вона зневажливо поглянула на його похмуре лице.

— А тобі яка до того справа?

Вгодоване лице Тимка потемнілося, й не встигла Саша була отямитися, як він одним рухом омайнув стіл і вхопив її величезними своїми, сильними руками й затис так міцно, що в Олександри аж в очах потемнілося від болю.

— Відпусти мене!

Мусієнко вишкірився.

— Від мене все носа вернеш, жахаєшся, мов зачумленого... а німців не боїшся? Ну я тобі покажу... — Не встигла Олександра була ані слова сказати, ані закричати, як прохолодні, наполегливі вуста Тимофія вп'ялися в її вуста жорстким, злим і болючим поцілунком.

Олександра спочатку завмерла, застигла в його залізних обіймах, а потім мов ожила й забилася відчайдушною пташиною, пручаючись, вириваючись і відбиваючись від нього холодними руками. Але що ж йому — дужому мужицярі — її невеличкі кулачки? Вони тільки дряпалися об його шкіряне пальто, сповзаючись униз. А губи його нахабливі вп'явалися в неї ще сильніш, мов саму душу її намагалися були висмоктати, випити її молодим вином. Але не радість, не вдовolenня солодке приносив їй цей поцілунок, чи не найперший у її житті. Ні, вона відчувала тільки огиду та гостру неприязнь до цього чоловіка, що тримав її зараз у своїх ведмежих обіймах.

Тимофій відхилився на якусь мить.

— Сашо, — майже ніжно прошепотів він, і не встигла Олександра перевести подих, як Тимко одним швидким порухом зірвав з неї куце її пальтечко й хотів було вхопитися за комірець її старенької вовняної суконьки, коли за його широкою спиною раптом пролунався дзвінкий дитячий голосок:

— Ану облиште Олександрю Яківну, дядьку, бо інакше вам же гірше буде!

Тимофій заблимав, його пальці якимось самі по собі розслабилися, звільняючи комірець старенької Сашиної суконьки від свого полону. Потім він повільно обернувся, а Саша, хоча й мала би була плакати, ледь не розсміялася. На порозі класу, міцно затискаючи від люті дитячі долоньки в кулаки, яскраво палаючи кирпатоносим личком і рудавою чуприною, стояв Миколка — старший син Мишка, дитина, через яку

той колись так швидко побрався з Оксаною. А тепер її —
Олександрри — найкращий учень, згодний заради неї на все на світі.
Вгодована пика Мусієнка перекосилася.

— Ти, шмаркляве пташеня, та як ти смієш так зі мною розмовляти?
Миколка почервонів ще дужче.

— А ви як смієте кривдити Олександрру Яківну? — Його зеленуваті,
материнські очі дивилися на Тимка прямо й безбоязко, як очі
дорослого вже чоловіка, а не безбородого дванадцятирічного
хлопчини, худорлявого та невеличкого зростом, бо зростав він погано
чи то через те, що вдався в зовсім невисоку Оксану, а чи від постійного
недоїдання.

— Та хто ж її ображав? — вишкірився Тимофій.

— Ви, — вперто напологся Миколка й швидко-швидко закричав: —

Ось повернуться татко з війни, й він вас швидко віджене від

Олександрри Яківни, а я йому в цім допоможу!

Олександра здригнулася, відчувши, як промайнула біля серця холодна
змія страху за Мишка. О думи ті — гіркі та безрадісні, — що
приходили до неї холодними та темними вечорами, коли тітка гасила
каганця й хатою опановувалася цілковита темрява! Це вони — думи
ті — малювали в її уяві жахливі картини війни, що вириналися
з темряви й завжди мали один кінець — застигле, нерухоме тіло
Мишка десь на чужому полі, руде, вогняне волосся Оксани під чорною
хустиною вдовиці та ще заплакані діточки, котрих було в Мишка
з Оксаною вже аж семеро.

Мусієнко вже відкрив був рота, аби вилаяти Миколку, але тут до класу
ввірвалася зграйка учнів Олександрри, й він тільки суворо нахмури
брови й прошипів неголосно:

— Ми ще побалакаємо, а ти поки поміркуй над моїм запрошенням. —
Натягнувши на голову кашкета, Мусієнко вийшов з класу,
відпихнувши від дверей Миколку, котрий продовжував стояти там,
затискаючи кулаки.

Олександра обережно доторкнулася тремтячою рукою до своїх
палаючих, зім'ятих чужим поцілунком вуст і повільно сіла на стільчик.
Миколка одразу ж опинився поряд. Худесеньке, не за віком маленьке
й хоробре створіння, котре подарувала Мишкові Оксана. Й Олександра
часто потай гадала об тім, якого б сина подарувала Мишкові вона сама.
Вже б не рудавого, а темночубого й не такого маленького зросточком.

— Він зробив вам боляче, Олександро Яківно? — тихо запитався Миколка, доторкаючись тонкою бруднуватою долонею до її тремтячої руки й відганяючи геть недоречні думки про їхнього спільного з Мишком сина. Його немає — того темночубого сина — й ніколи не буде. Мишко належав і — коли він повернеться живим — буде належати Оксані. Така вона вже є — гірка правда її життя, геть не схожа на мрії, й нікуди вже від неї не подітись.

Вона всміхнулася.

— Ні, що ти, — промовила майже весело, намагаючись не думати об тім, як безжальні губи Тимка нахабно та болісно зминали її вуста жорстким поцілунком. Миколка об тім знати зовсім не повинен. Озирнувшись, вона поглянула на нього запитливо. — А де ж твої молодшенькі?

Миколка насупився.

— Дома залишилися. Мама прихворіли.

— Що з нею?

Миколка перенизав плечима.

— Не знаю. Кашляють вони дуже й лицем такі червоні, мов на сонці перегрілися. А яке ж зараз сонце? Холодно.

Олександра нахмурилася.

— Добре, йди сідай. А до мами я зайду сьогодні.

Вона залишилася сидіти, дивлячись прямо перед собою, а думки...

О, ті шалені думки малювали в уяві її таке, про що соромно і вголос промовити. Ні, вона зовсім не бажала смерті Оксані, навіть не думала об тім, але десь глибоко в серці все ж ворухнувся черв'ячок страшної та неприємної гадки: а раптом помре не надто дужа, худенька й виснажена численними пологами Оксана й Мишко полишиться вдівцем з малими дітьми на руках, котрим ще так потрібна мати?

Мабуть, грішно було й близько допускати такої думки, але вона так наполегливо стукалася в уяву Олександри, малюючи там те, чого потай бажало її серце. А бажало серце її бути поряд з Мишком, нехай і в горі його, але стати для нього єдиною підтримкою та розрадою. Погані, геть погані думки, які потрібно гоновити від себе, мов тих шкідливих котів. Оксана ж іще молода, чого б це вона мала помирати? Вона ще довго проживе, дочекається Мишка з війни, й Олександра щиро їй цього зичила... ось тільки думка та гнила все ж щуром вовтузилася десь на дні її серця, дратувала марною надією бути колись щасливою

разом з Мишком. А оселилася та думка нехороша в ній десь років із чотири тому, коли Оксана була ледь не померла важкими народами й горілася декілька днів у лихоманці. Її врятували, а ось дитинча померло, й було воно другим з їхніх померлих діток. На Мишка тоді було страшно й поглянути — вештався дворищем, мов тобі той привид, навіть працювати покинув. Та вона видужала, навіть народила ще найменшу донечку Надійку, й Олександра якось забулася про ті свої чорні, недобрі думи... а ось знову вони прокинулися, й мов щось темне заповзло до серця.

***

Поверталася вона додому, коли похмурий і непривітний день поступався місцем ще більш похмурому та непривітному вечору, що наповзався на село холодними й колючими сутінками, завіваючи під стріхи вже по-зимовому крижаним і пронизливим вітром. Олександра швидко йшла стежкою застиглої багнуки, мерзлякувато закутавшись у пальтечко та теплу мамину хустку, а під ногами її потріскували крижані калюжі. Десь за селом оглушливо надривалися криком ворони, котрі зграями летіли з боку Глобиного, а від того крику їхнього на душі робилося вже зовсім незатишно... та навіть лячно. Поскорше б додому, притулитися промерзлим у сирому, майже непротопленому класі тілом до грубки й посидіти так якусь хвилинку, а потім попоїсти гарячого борщу — й до Оксани. Хата їхня велика, колись найзаможніша на селі, з просторими світлими кімнатами, знаходилася майже в центрі. Батько Олександрі, Яків Миронович Мазур, колись давно будував цей будинок для великої родини, але не судилося в цих стінах жити його маленьким діткам, котрих забрали хвороби, потім померла мама, Наталя Андріївна, а за нею тихо, мов був згаснув, пішов і батько, не забажавши жити без коханої дружини на цім світі. У великій хаті їх залишилося троє: тітка Варка, таткова сестра, брат Володимир і вона, Олександра. А зараз і взагалі двоє, бо Володимир пішов на війну. А чи ж повернеться? Штовхнувши хвіртку, Олександра хутко пройшла до хати і вскочила в сіни. Але в хаті тепла вона зовсім не знайшла: тітка вперто не бажала натоплювати грубу, поки не вдарили справжні морози й на землю не полігся пухнастий сніг. Та й, на відміну від Олександрі, мерзлякуватою вона не була.

— Що, змерзла? — з байдужістю в голосі запиталася тітка Варка, як тільки Олександра була вскочила до хати й притулилася до ледь теплої груби. — А то треба було заміж завчасно виходити, поки траплялися люди, а не чекати хто його знає чого. Та й зараз ще не пізно — он Тимко хоч сьогодні б забрав! Так ні ж, носа все верне!

Олександра тільки зітхнула, але промовчала. Звиклася вона вже якось до сердитого тітчиного буркотіння й зараз не надто вже до нього дослухалася. Такою вона вже вродилася, її тітка, — буркітливою та завжди всім невдоволеною. Суха, висока та пряма, вона б мала досить привабливе лице з виразними та великими блакитними очима та правильними рисами, коли б не оті завжди невдоволено накоплені вуста, які колись, можливо, й були пишними та рожевими, а зараз витягнулися в бліду та тонку стрічку осуду й невдоволення. Та ще оті брови — чорні та густі, що були завжди насуплені та погрозливо нависалися над блакитними очима. Олександра відала об тім, що тітка була такою не завжди: мама згадували, якою реготухою та пустункою була колись ще зовсім юна Варя. А потім закохалася вона в Омелька Безкоровайного, гарного молодика, за пів року стала йому дружиною, та й року не процвіла щасливою у шлюбі. Омелян закохався в якусь удовицю з сусіднього села, то й погнав молоду Варю, вже важку першою дитиною, з хати своєї. Вона день просиділа в хаті брата, два... а потім зникла. Та знайшлася швидко, в коморі, з порізаними руками. А там і дитя не втрималося... й перетворилася ясноока красуня-пустунка на оцю насуплену й похмуру, завжди невдоволену жінку. Й Олександра все частіше, дивлячись на тітку, в глибині душі страшилася того, що й вона перетвориться на таку ж похмуру тітку, бездітну, що до ситого чрева накуштувалася гіркою полину нерозділеного кохання. Боялася й не бажала робитися такою... та що, коли вже?..

— Чого залякла? — обірвав її думки сердитий голос тітки. — Я борщу зігріла, сьорбай іди, поки не захолонув.

Олександра мовчки сіла до столу, відчувши, що зголодніла, зі смаком попоїла борщу, а потім кинула на тітку швидкий винуватий погляд.

— Новини в мене погані, — промовила тихо, побачивши, як тітка примружила очі.

— Що там ще?

— Німці йдуть до села.

Тітка Варка покривилася.

— Та щоб їм...

— Та це ще не все, — пробурмотіла Олександра. — Тимко надумав у нашій хаті оселити фашистське командування... хата ж у нас велика. Проказала все це й замовкла, очікуючи того, що ось зараз тітка розійдеться так, що не тільки кіт Митько кинеться з хати, а й їй самій доведеться втікати за ним слідкома. Та тітка її несподівано здивувала. Швидко перехрестившись, вона сплеснула в долоні й ледь не посміхнулася.

— Ой, Шурочко, Господь таки зачув мої молитви! А я ж усе душею боліла, як нам зиму цю пережити, городина ж не вродила, в коморі остання куриця додихає... А тут така оце вдача!

Олександра забликала.

— Тітко, ви що? Це ж німці!

— Ну то й що? У них наїдків знаєш скільки.

— Тітко, та чи стануть вони нас годувати? Останнє хоча б не відібрали.

Тітка тільки рукою майнула.

— Нічого ти не знаєш. Вони ж самі готувати не будуть, на мене все звалять, а я вже зможу вибгати нам зайву цибулину чи картоплинку, а своє надалі буде. Та й звареного перехопити можна буде, не стануть же вони рахувати того, що в каструлях наварено?

Приголомшена Олександра ще посиділа, слухаючи повеселілу тітку, а потім повільно піднялася на ноги.

— Піду я.

Тітка Варка здивовано бликнула.

— Куди?

— До Оксани. Миколка сказав, що прихворіла вона.

— У неї є мати, — невдоволено закопилила вуста тітка, враз утративши все своє вдоволення, — нехай вона й хвилюється.

Олександра зітхнула.

— Тітка Одарка вже геть слабка, ти ж знаєш, та ще й з розумом в неї кожного дня все гірше й гірше. А в Оксани ж діти, Надійка зовсім маленька.

— Перед ним вислуговуєшся, перед Мишком своїм? Показати хочеш, яка ти добра? А як подохне Оксана, враз удівця до рук прибереш, чи не так, Шуро?

Олександра вражено застигла.

— Тітко...

— А чи неправду я сказала? — покривила тонкі вуста тітка Варка. — Сама ж така була, скільки смерті бажала тій бісовій Катерині. Все думала, що померла б вона, то Омелько б до мене повернувся. Та куди там. — Тітка майнула рукою, а Олександра вислизнула з хати, поки та відволіклася на свої думки.

На село вже опустилася справжня ніч, і заробилося ще більш холодно. Зіщулившись від того холоду, Олександра хутко припустила до сусіднього дворища, де в маленькому віконці старої хати ледь помітно жевріло жовтувате світло від каганця. Хата Данильців за розмірами була набагато меншою від Мазурової, й тіснувато їм було, певне, хоча Оксана сама господарювала в хаті вже років зо п'ять, відколи померли батьки Мишка. Та все одно — на таку велику родину хата була замалою, тісно вони жили й досить убого. Сковзаючись на калюжах, що застигали, Олександра йшла вперед, намагаючись не думати про слова тітки — ті вражаючі, жорстокі та жахливі слова... жахливі від того, що якоюсь мірою були вони правдивими. Невже такі правдивими? Невже вона й справді, нехай і потай у серці, бажала... бажала, аби Оксана кудись зникла, звільнивши Мишка?

— Ні, я не хочу цього! — майже викрикнула Олександра в колючу темінь холодного осіннього вечора й квапливо, мов утікаючи від самої себе, штовхнула сінешні двері Мишкової хати, тихо ввійшла.

Всередині було тихо, холодно... і якось муторно. Заскрипівши дверима, Олександра переполошила зграйку Мишкових діточок, котрі найжаченими пташенятами сиділи біля ліжка, ледь видкого при слабкому світлі каганця.

— Олександро Яківно, ви прийшли! — Дзвінкий голос Миколки враз розірвав, налякав муторну ту, полохливу тишу, що опанувала колись щасливою й гомінкою господою Мишка... й вона зникла, недоброю вовчицею шурхнула в куток. — А мамі все більш зле, он вони які червоні та гарячі, нас не впізнають уже, все татка кличуть. Я бігав до баби Одарки, так вона мене вигнала, качанами кидалася й гриміла, що дочки ніякої зовсім не має.

Слухаючи швидко торохтіння Миколки, Олександра пройшла до ліжка, не скидаючи пальтечка, бо в хаті було вогко та холодно. Оксана лежала на сірій постелі, й руде її, яскраво-вогняне волосся пронизливим полум'ям горілося на старенькій, запраній наволочці, зміїлося довкола

розчервонілого, зеленоокого лица, з тонкими вустами та кирпатеньким гарним носиком. Щоправда, зараз носик той кирпатенький чомусь загострився й побільшав, а зелені очі туманила хвороба.

— Хто ви? — прохрипіла Оксана, зупиняючи на Олександрі неспокійний, лихоманливий погляд.

Олександра нахмурилася.

— Сусідка я, Саша, — кинула вона, геть не відаючи, що ж їй робити.

Лікаря в селі не було. Тітка Марина Онисько, фельшарка, котра й пологи приймала, й за лікаря була, померла. А з Оксаною щось негарне коїться — он як кашляє та горить, мов вогонь заробилася.

А в неї ж семеро діток, що з ними буде? В Глобиному лікар є, та хто ж його привезе, коли за вікнами до ночі вже звертає? Та й автівок у селі немає, хіба що в Тимка.

— Мамуню, — жалібно проплакала Надійка, найменша й така схожа на Мишка, й простягнула рученята до Оксани, але та відсахнулася, відмахнулася від дитини. Ображена Надійка покривила ротика й заревіла вголос. Тоня, старша з дівчаток, вхопила її в обійми й заколисала, майже як доросла. Але Надійка не заспокоювалася, пручалася і все кликала мамуню, котра її вже не пізнавала. Бідолашне дитя...

В Олександрі закружляло в голові.

— Ви їли що? — запитала вона в Тоні, й та знизала худенькими плечиками.

— Хліба трішки було та горішків, то ми погризли, а ще мама зо два дні тому кашу варили, але її мало було.

Господи, що ж далі? В Олександрі голова йшлася обертом від думок об тім, що ж їй тепер робити. Годувати дітей? Спробувати збити жар в Оксани? А чи, затоптавши власну гідність, йти на уклін до Тимка, аби привіз із Глобиного лікаря?

Через десять хвилин, протопивши в хаті, накутавши Оксану й залишивши Миколку з Тонею варити просо, Олександра кинулася в темінь, до самого центру села, де стояла велика хата Мусієнків. А як не хотілося їй туди йти, та що вдієш? Має ж вона якось урятувати Оксану, хоч спробувати, аби потім усе життя не крається провинною за її смерть, виснажливими думками про те, що могла ж урятувати, могла ж спробувати... а не врятувала, не спробувала в потаємному

своєму бажанні стати щасливою поряд з Мишком, коли в житті його не стане Оксани.

Хата Мусієнків зустріла її яскравими вогниками у великих вікнах і злим гавканням вовкодава Бурана, котрий ледь був не зірвався з ланцюга, коли вона несміливо штовхнула хвіртку й увійшла на чуже подвір'я. Відлюдкуваті вони були взагалі, ці Мусієнки, ще й до головування дядька Петра. Пихата родина, де завжди головною — й за життя дядька Петра, й опісля його смерті — була тітка Палажка, баба сувора, непривітна й пожадібна на усмішку. Завжди чимось невдоволена, з міцно стуленим тонкогубим ротом, вона повагом викроковувала селом, мов власною господою, кидаючи на односельчан зневажливі погляди.

Не встигла Олександра була й постукатися, як двері хати Мусієнків заскрипілися й на порозі вималювалася висока й дорідна постать тітки Палажки.

— Кого тут принесло? Чого треба? — прокричала вона своїм неприємним, пронизливим голосом, й Олександра ледь утрималася, аби не кинутися геть, й тільки лице Оксани, що палала в лихоманці, яке стояло перед очима, змусило її полишитися біля порога, навіть не поворухнутися й тихим голосом промовити:

— Це я, тітко Палажко!

Мусієнчиха засопіла.

— Хто це, я?

— Олександра Мазурівська.

— Тимка вдома немає, — швидко перебила її тітка Палажка, й Олександра з подивом зачула в голосі її... ворожість. — Йди собі, немає чого людей посеред ночі турбувати.

— А коли Тимко повернеться?

— Не знаю. Й нічого тобі взагалі тут ходити, Тимка чатувати, він і так з твоєї провини ні родини собі не створив, ні діток не народив, все тебе, дурну, чекав. А зараз що? Надумала-таки, згадала про мого Тимка? Та запам'ятай — я такої невістки, як ти, й до порога хати не допущу...

— Тітко, я по інше прийшла, — вигукнула Олександра, не бажаючи більш вислуховувати образливі слова Мусієнчихи. — Допомога мені Тимка потрібна, Оксана Мишка Данильця помирає, палає вся, а що робити з нею...

— Твій клопіт, а Тимко ще не скоро повернеться, — зле кинула Мусієнчиха й спересердя grimнула дверима.

Буран продовжував лютувати, а Олександра стояла посеред чужого дворища, не уявляючи навіть, що ж їй тепер робити. Бездіяти та дозволити Оксані померти? Або ж бігти самій крізь темряву до Глобиного? Далеко, але ж не край світу, щоправда, холодно та страшно. Хоча є ще надія на діда Мокринського, старого відлюдька, котрий мешкав край села й мав стару, ледь не розвалену підводу та ще старішу конячку, яка ледь дибала. Нехай не швидко, але він усе ж скорше від неї добереться до Глобиного... але це коли ще дід Юхим погодиться, бо вдався він такого норову, ще гіршим від тітки Палажки, — міг і дрючком пожбурити, коли що не по його було. Зітхнувши, Олександра повільно попленталася з двору Мусієнків, і гучне гавкання Бурана мовби турляло її в спину, гоновило геть з чужого обійстя. Й засліплена тривогою, оглушена, вона не помітила автівки, котра ледь не наїхала на неї за ворітьми... тільки здригнулася, почувши відчайний вереск гальм.

— Тобі що, життя набридло? — наскочив на неї Тимофій, з'являючись у світлі фар розгніваною постаттю. — Сашо, ти чого?

Олександра вхопилася за його шкіряний комірець.

— Тимко! Ти приїхав?

— А ти чекала?

— Допоможи, благаю, — квапливо зашепотіла Олександра, не звертаючи уваги на надію в голосі Мусієнка. — Оксана захворіла, палає вся, а в неї ж семеро діток, сиротами зостануться, та й вона ж іще така молода. Допоможи, Тимко, привези з Глобиного лікаря, а то ж згорить людина геть.

Тимофій насупився.

— Ну, не знаю...

— Але ж у тебе автівка!

— Автівка не кінь, заправляти її потрібно, а чим? — Він прокашлявся. — До того ж чого я маю дарма її ганяти? Ось коли б я знав, що мені за це від тебе щось буде...

Олександра відступилася на крок.

— Що ти маєш на увазі?

Вродливим лицем Мусієнка промайнула усмішка.

— А ти не здогадалася? — промуркотів він голосом угодованого, грайливого кота. — Пообіцяєш перебраться до мене завтра, не прогониш геть — так уже тому й бути, попхаюся я до Глобиного, врятую ту руду квочку.

Олександра відступилася ще на крок. Злість, що вмить спалахнула в серці й здавила подих, примусила її примружити великі, горіхового кольору, гарні очі й зашипіти розлюченою кішкою, геть не замислюючись про наслідки:

— Та пішов ти знаєш куди! Та я краще сама в Глобине поповзу, ніж зароблюю твоєю вустілкою!

Тимко вхопив її за руку.

— Дуреп! Німецькою вустілкою заробишся!

— Ну й нехай! — в запалі кинула Олександра й, вирвавши в Мусієнка руку, швидко закрокувала геть. Нічого, вона й сама дістанеться того клятого Глобиного, без цих знахабнілих поліцаїв, котрі втратили все людське.

Злість несподівано зігріла й надала сил, й Олександра досить швидко дісталася до краю села, коли за спиною оглушливо загуділо й автівка висвітила з темряви її самотню постать, чорну розбиту дорогу й безлисті кістяки високих старих дерев. Олександра звернула на узбіччя, але кроку не сповільнила. Автівка за спиною зупинилася, зачулася чоловіча лайка, і в наступну хвилину їй у спину вп'явся голос Тимка:

— Сашо, стій!

Вона не зупинилася, а закрокувала ще швидше й тільки обурено засичала, коли його сильні руки вхопили її за руку й обернули до високої його постаті.

— Облиш мене!

— Сашо, не дурій!

— Облиш мене!

— Добре. Привезу я тобі того клятого лікаря, привезу. Тільки заспокойся!

Олександра обпалила його злим поглядом.

— Я спокійна!

— Та де там! З тебе іскри мало не сиплються. Повертай назад, сам поїду... не вистачало ще, щоби через ту крольчиху ще й ти захворіла.

Розуміючи добре, що мала б щось сказати, подякувати хоча б, Олександра вперто мовчала, все ще перебуваючи в полоні тієї несподіваної злості. Мусієнко хотів щось сказати, але потім передумав, майнув рукою й попрямував до машини.

— Чекай, — кинув понуро та невдоволено й, зірвавши з місця автівку, поїхав від неї геть.

А Олександра полишилася сама на темній і безлюдній дорозі, відчуваючи, як зникається та раптова злість, а з нею разом і сили. Чомусь пригадалися ті далекі часи, коли батько Тимка, дядько Петро, завзято розкуркулював тутешніх куркулів, господарів, що не забажали вступати до колгоспу. Посеред таких куркулів були й Мазури. Як гиготів старший Мусієнко, розграбовуючи чимале господарство Якова Мазура, як плакалися вже хвора мама Олександри, коли з двору виводили руду корову Лиску, а біля воріт стояв тоді ще худорлявий, задерикуватий Тимко й усміхався так само, як і його батько, голова села, радіючи з чужого горя. Чи не від того дня її стійка неприязнь до нього?

Повернувшись до сусідської хати, Олександра побачила, що дітки, втомлені довгим виснажливим днем, поснули на натопленій печі. Й тільки Миколка чатував, куняючи на стільчику, біля матері. З появою Олександри він стрепенувся, обтрусився, мов скидаючи з себе важке марення сну, що підступав.

— Малі поснули, а мама теж тільки що, — доповів він поважним голосом і віддано зазирнув до очей Олександри, в горіхових глибинах яких ще тлілося полум'я недавньої злості.

Олександра погладила його руду чуприну.

— А ти ж чому не спиш?

— Я старший і, поки татко не повернується, маю про всіх піклуватися, навіть про маму. Я ж обіцяв!

Відігнавши непрохані сльози, Олександра поглянула на Оксану, котра лежала на спині з заплющеними очима, дихала важко, але, схоже, спала. Тільки ж лице її було все таким же червоним і лихоманливим на вигляд, що видавалося тривожливим і недобрим знаком.

— Йди спати, — проказала вона Миколці, котрий відчайдушно позіхав, ховаючи позіх той у рукаві старої латаної сорочки. —

А я посиджу біля вашої мами, поки лікар не приїде.

В зелених оченятах Миколки майнула надія.

— Лікар? А він урятує маму?

— Врятує, — відповіла Олександра, а потім не втрималася, нахилилася й поцілувала гладке дитяче чоло, що біліло під полум'ям яскравого волосся Миколки, котрий відразу ж відчайоно зачервонівся і кинувся до печі, аби приховати від любої вчительки своє ніяковіння.

2

Оксана померла за два дні.

Лікар, котрого тієї ночі привіз Тимофій, видихаючи по хаті стійкий запах самогону та цибулі, постояв над Оксаною, похитуючись, послухав її, все дужче нахмурюючи зморшкувате чоло, а потім кинув на Олександрю похмурий погляд.

— Запалення легенів, дуже важке... А в мене ліків майже не зосталося: все вийшло, а нового не дають. — Він помовчав. — Лікуйте народним... собаку забийте та жиру натопіть. Кашель має стишити. Від жару я їй дам ліки, а там уже поглянемо, що далі буде.

Собака, котру забив сусіда дід Лохвич, не допомогла. Оксана, мов та свічка, згасла за один день. Щоправда, палати стала менше, тільки дихала хрипко та важко, й навіть до тьми прийшла, притулила до себе по черзі кожну дитину. І вже з останніх сил притулила до грудей Надійку, котра знову надривалася плачами. А в очах її, вгасаючих і затуманених хворобою, важкою вологою набухалися сльози.

— Не кидай їх, Сашо, — зашепотіла вона швидко й гаряче, вхопивши Олександрю за руку худою й кістлявою долонею. — Помру я, свекри мені бачилися, з собою брали... та й сама я прочуваю, що недовго жити мені полишилося. А подумати й не могла, що так трапиться... навіть коли кашляти почала й слабшати...

— Й давно воно в тебе?

Оксана заходилася сухим надривним кашлем, що мов нутроці був з неї витинав, а потім тихо й повільно відповіла:

— Та вже більше тижня буде.

Олександра вражено сплеснула руками.

— Й не лікувалася?

Оксана покривила бліді вуста.

— А чи було мені коли? Мати геть з розуму вижилися, мов та мала дитина заробилися. До мене жити йти ніяк не хотіли, хоч налигачем бери тягни, а вони ж не Надійка, котру взяв на руки та поніс. А діти? Тобі мене не зрозуміти, ти щаслива, що не маєш дітей, а я за себе часом забуваю — де вже там лікуватися? Хоч би вони були не голодні та не померзли. Десь застудилася, кашляти почала, та все думала, що

минеться, бо звикла я всі болячки на ногах переносити, обходилося все.

Вона померла рано-вранці. Тихо й нечутно полишила цей світ, zostавивши сиротами своїх сімох діточок і вдівцем коханого Мишка, котрий воював десь і не знав ще й не відав, що немає вже на цім світі дружини його живої, а тільки холонуть у батьківській хаті її ланіти, які ще вчора палали.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

Рекомендована література

Шокова терапія

Зыбучіе пескі

Искушэніе прашчэніем

Юмористические рассказы

Притулок семи вітрів

Повернення

Перейти до категорії
Романи

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ